

ELS TITELLES, UN RECURS EN LA XARXA¹

Miquel Oltra Albiach
Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura
Universitat de València

RESUMEN: Los títeres, herramienta indiscutible en la educación, encuentran en Internet una oportunidad para el diálogo, el intercambio y el contraste entre creadores, artistas plásticos, compañías y docentes en todo el mundo. Corresponde a quienes trabajan día a día el títere en el ámbito educativo aprovechar este interesantísimo recurso para avanzar en la práctica y la investigación educativa sobre el títere en la escuela.

PALABRAS CLAVE: Internet, Teatro, Títeres, Educación Literaria.

Internet és, de manera simultània, una potent eina globalitzadora i el lloc on es fan fortes les tendències antiglobalitzadores i les minories. Efectivament, les veus que, en els anys 90, anunciaven el final de la diversitat lingüística i cultural amb la difusió de la Xarxa, han vist com hi ha infinitat de propostes, i sobretot de llengües i de cultures, que gràcies a aquest mostrador de productes i idees, avui en dia són –o poden ser– conegudes instantàniament en l'altre extrem del planeta. Internet s'ha convertit en un potent instrument globalitzador que al mateix temps és un aparador de cultures, llengües i tradicions ben diverses i allunyades; en el cas dels titelles, Internet ofereix unes possibilitats immenses de coneixement i de contacte entre titellaires, teòrics, crítics, gestors, docents i públic en general interessat en el tema. Malgrat l'opinió tradicional que considera que el treball escènic i la tecnologia són gairebé incompatibles, trobem per exemple la nord-americana Jo Tomalin, qui considera imprescindible aquest aplec:

The performing arts are often deemed an inappropriate match for technology or distance delivery. However, we all know that technology is here to stay. Therefore, arts educators and entertainers will need to

consider producing performances and learning opportunities with storytelling, puppetry, theatre, and music via the Internet (Tomalin, 2005: 99).

Aquesta eina d'informació i de promoció sembla encara més interessant per als titellaires i les companyies de titelles, que tradicionalment han viscut allunyades dels centres de poder polític, econòmic i també mediàtic. El nombre de llocs web referits als titelles que podem trobar és immens, i, com sol ocórrer sempre en Internet, les pàgines interessants i que aporten informació es barregen amb altres d'inferior qualitat i amb algunes absolutament prescindibles. En molts casos es troba a faltar, encara més que en el món del teatre en general, un autèntic interès per part d'alguns titellaires, companyies i administracions, pel que fa a la Xarxa com a plataforma de difusió, promoció i distribució dels seus productes. Tot seguit presentem un recull de llocs web d'arreu del món que és una bona mostra de l'interès que suscita el tema i de les possibilitats didàctiques d'aquesta eina: es tracta d'una relació de webs que pretén més mostrar les possibilitats que ser un catàleg exhaustiu d'una realitat cada vegada més inabarcable. Trobem pàgines sobre titelles des de plantejaments artístics, pedagògics o antropològics que ens ajuden a entendre l'abast del món dels titelles a Internet i com aquesta eina s'ha convertit –i pot ser-ho encara més en el futur- en un altaveu per als titellaires, una gran base de dades per als investigadors i la resta de persones interessades en el tema i un gran fòrum on intercanviar opinions, plantejaments i idees. En aquest sentit, hem de concloure que hi ha un llarg camí per fer quant a la presència en Internet de diverses companyies i centres de documentació i d'exposició, que d'aquesta manera perden una possibilitat de presència i de coneixement per part del públic imprescindible.

Cal trencar, per tant, la idea que les arts escèniques o d'altres considerades tradicionals o artesanals no tenen lloc en el ciberespai (Tomalin, 2004: 99-105). D'alguna manera, la gran quantitat de pàgines que trobem a la xarxa indica el progressiu interès dels professionals de tot el món en aquest mitjà, un interès creixent pel teatre de titelles en els seus

diversos vessants i una mostra clara de la tendència al coneixement i a la valoració mutus, i a l'intercanvi i la incorporació de tècniques, idees i tradicions entre els professionals. Des del terreny educatiu, hem d'afegir que parlem d'infants i joves que, en un nombre cada vegada més gran, hauríem de qualificar ja com *nadius digitals* (Prensky, 2001) i que, per tant, consideren les TIC i concretament Internet com una eina imprescindible de treball i de recerca². Tot això reafirma la idea del gran interès de tenir en compte les possibilitats de la Xarxa a l'hora de treballar amb els titelles, en un projecte educatiu global que pretenga ser integrador, inclusiu i autènticament intercultural.

Començant pel nostre àmbit més pròxim trobem en primer lloc el web de l'AVETID (Associació Valenciana d'Empreses de Teatre i Circ), a la qual pertanyen algunes de les companyies de titelles més eixerides del nostre entorn. Es tracta d'un web amb informació de cada companyia, amb fotografies i un breu currículum que inclou muntatges estrenats, components, i assistència a festivals i gires (www.ayetid.com). El web de Teatres de la Generalitat Valenciana ens presenta la possibilitat de consultar informació diversa sobre les companyies escèniques valencianes, en <http://teatres.gva.es/companyia.php>. El web de l'Associació de Titellaires Valencians és www.titellaires.com. Pel que fa a companyies de titelles valencianes, l'adreça de Bambalina Teatre és www.bambalina.es, i la del Teatre Buffo www.teatrebuffo.com. Igualment, trobem en www.tviajero.gri.es el web del Teatro Viajero, i també tenen pàgina web el Circo Gran Fele i el Teatro de Marionetas la Estrella: www.circogranfele.com i www.teatrolaestrella.com, respectivament. Així mateix, trobem abundant informació sobre Lluerna Teatre i els seus espectacles en www.lluernateatre.com. www.alzira.net/eduborja és el web de la cia. Edu Borja. La pàgina de la companyia Los Duendes és www.losduendes.org.

Una altra adreça indefugible és la del MITA (Museu Internacional de Titelles d'Albaida), que ofereix informació dels seus fons, del centre de documentació, del servei de publicacions i enllaços a altres webs.

www.albaida.org/mita/mita.htm. D'altra banda, trobem diverses informacions sobre el Marionetari, un projecte la companyia Teatre Buffo a València, en www.teatrebuffo.com/marionetari.html. Quant a centres de documentació a l'estat espanyol, el Centre de Titelles de Lleida presenta a la seua pàgina (www.titelleslleida.com) informació diversa, i informació sobre la Fira de Teatre de Titelles de Lleida. Així mateix el Centro de Documentación de las Artes de los Títeres de Bilbao (www.pantzerki.com) presenta una completa pàgina web, amb informació addicional sobre el Festival Internacional de Títeres de Bilbao, que se celebra des de l'any 1982. www.topictolosa.com és la -completíssima- pàgina del Centro Internacional del Títere de Tolosa, a Guipúscoa.

Per tal d'aprofundir en la tradició pròpia dels titelles, l'Ajuntament d'Alcoi ens presenta el web del *Betlem de Tirisiti*, amb un esperit bàsicament didàctic i divulgatiu. La pàgina està pensada per a xiquets, i també per a professors i altres persones interessades a conèixer aquesta mostra del nostre patrimoni cultural. Presenta abundant material gràfic i dades sobre el *Betlem*, la fitxa tècnica, el guió i una breu història (www.betlemdetirisiti.com). Quant a l'altre gran teatre de titelles tradicional a Espanya, *La Tia Norica* de Cadis, trobem informació a la pàgina: www.guiadecadiz.com/especiales/tianorica2004/tianorica_index.asp.

A. Titelles arreu del món

Es pot accedir a les representacions de titelles declarades per la UNESCO patrimoni intangible de la humanitat en el web www.unesco.org/culture/intangible-heritage, on, a més, hi ha fragments en vídeo d'algunes d'aquestes funcions.

a. Àsia. Una bona mostra de la riquesa de tradicions a l'Índia la trobem en www.puppetindia.com. Es tracta d'una completíssima pàgina, amb enllaços a altres llocs webs del país, amb documentació sobre la història dels titelles al subcontinent, i abundant informació de les diverses

tradicions, agrupades per zones geogràfiques. Una altra web, potser més modesta, és www.puppetryindia.org.

Pel que fa a la rica tradició indonèsia, hi ha un bon exemple a la pàgina www.joglosemar.co.id/waymstr.html, amb un ampli recull de documentació i material gràfic; igualment, presenta informació interessant sobre el wayang: www.wayang.asurtech.com. També Indonèsia és la Sekolah Tinggi Seni Indonesia (www.sibmas.org/idpac/asia/idd001.html#2), una important escola d'art dramàtic ubicada a la ciutat de Denpasar; a la tradició de les ombres indonèsies està dedicat el Museum Wayang (a Jakarta: [http://en.wikipedia.org/wiki/Wayang Museum](http://en.wikipedia.org/wiki/Wayang_Museum)). Una galeria molt interessant sobre titelles indonesis és www.wayanggolek.net. Finalment, una bona col·lecció de titelles i ombres de l'illa de Java (i d'altres indrets d'Àsia) la trobem al Victoria and Albert Museum, a Londres (www.vam.ac.uk). Al Japó, l'Associació Japonesa de Wayang presenta una pàgina sobre els titelles indonesis: www.kt.rim.or.jp/~banuwati/content.html, i a Holanda, tenim el web www.wayanggolek.nl, sobre els titelles d'aquesta antiga colònia neerlandesa.

www.japonartesesescenicas.org/teatro/generos/marionetasedo.html ens mostra l'antiquíssim teatre de titelles japonés. La tècnica de manipulació del bunraku es troba explicada amb bons exemples al web de l'ambaixada del Japó a Mèxic: www.mx.emb-japan.go.jp/sp/japon/info-cultura-bunraku-kabuki-noh.htm i en aquest altre web: www.imperioanime.com/teatro_bunraku.html. Una de les pàgines més interessants pel que fa al bunraku és la del Bunraku Kyokai: www.bunraku.or.jp; i aquesta altra ofereix una completíssima introducció al teatre tradicional de titelles japonés: www2.ntj.jac.go.jp/unesco/bunraku/en. www.karakuri.info ens aporta informació sobre un món pràcticament desconegut a occident: els autòmats japonesos.

Finalment, un festival reeixit de titelles al Japó és el de la ciutat de Iida: www.city.iida.lg.jp/puppet/english/index.html, i un web interessant amb materials diversos sobre titelles és www.puppetpark.com.

A Sri Lanka, trobem informació i documentació important sobre els titelles tradicionals i actuals a aquell país: www.puppetrylk.com.

Troblem abundant material fotogràfic de les marionetes d'aigua de Vietnam a www.mon-photo.com/Asia/Vietnam_4/es.html. El web de la companyia de titelles Thang Long, una de les més conegudes del Vietnam, és: www.thanglongwaterpuppet.org. El Museu d'Etnologia de Vietnam ofereix interessants fons relacionats amb els titelles tradicionals, i organitza anualment un festival de titelles: www.vme.org.vn.

Una de les pàgines més interessants del continent, relacionada amb la tradició xinesa, és www.taipeipuppet.com, l'adreça del Lin Lui-Hsin Puppet Theatre Museum (a Taiwan), un referent a tot Àsia i també a la resta del món. A Sichuan (Xina), és interessant la col·lecció d'ombres xineses del Museu de la Universitat de Sichuan (www.scudm.cn/bwg).

A Israel, trobem el conegut Centre de titelles Holon: www.puppetcenter.co.il. The Train Theater (www.traintheater.co.il) és una companyia de Jerusalem ben coneguda internacionalment. Una completíssima pàgina és la de l'educadora i titellaire israeliana Farryl Hadari: www.speakingpuppetry.com. Hi trobem estudis en profunditat sobre diversos aspectes dels titelles, instruccions per a la construcció, reflexions sobre els titelles i l'educació, etc., a més d'una important galeria d'imatges.

b. Àfrica. UNIMA-Algèria té en la xarxa un blog: <http://mario-s-f.blogspot.com>, i és igualment interessant el Musée National des Arts et des Traditions Populaires: www.musee-mnatp.art.dz, a Alger. Informació sobre la riquíssima tradició dels titelles Do, de Mali, la tenim a www.

titerenet.com/2004/01/10/marionetas-do. Un web ben interessant sobre titelles africans és: [www.randafricanart.com /Bamana_marionettes.html](http://www.randafricanart.com/Bamana_marionettes.html) i, en [www.africanart.org/uploads/resources /docs/puppets_guide.pdf](http://www.africanart.org/uploads/resources/docs/puppets_guide.pdf), tenim una completíssima guia docent per al professorat sobre titelles africans. Finalment, és imprescindible la pàgina del productor sud-africà Gary Friedman, amb abundant informació sobre les seues produccions i sobre els titelles en l'educació: www.africanpuppet.com. www.unima.za.org és el web d'UNIMA Sud-Àfrica.

c. Amèrica. www.puppet.org és el web del Center for Puppetry Arts, a Atlanta, considerada com un dels més complets del món. El web www.axtell.com pertany a un grup de titellaires nord-americans que ofereixen serveis diversos. www.marionettes.org. És la pàgina web de l'únic teatre per a òperes amb titelles als Estats Units. www.puppetfestival.org és el web del PuppetFest Midwest, a Missouri, que organitza la Rumpelstiltskin Society. www.sagecraft.com és la pàgina d'una productora nord-americana, dirigida per Rose Sage i Nick Barone. La pàgina del Teatre de Titelles de Long Island és www.lipuppet.com, i així mateix trobem altres webs interessants com ara els del Brownstone Puppet Theater (www.brownstonepuppettheatre.com), el North West Puppet Theatre de Seattle (www.nwpuppet.org), el Spiral Q Puppet Theater de Philadelphia (www.spiralq.org) i el Great Arizona Puppet Theater (www.azpuppets.org). Open Hand Theater, a Syracuse-Nova York, presenta al seu web un museu de titelles i diversos serveis educatius i artístics (www.openhandtheater.org). Un veterà teatre de titelles a Nova York és www.newyorkcitypuppettheatre.org, el teatre de titelles afro-americà més antic de la ciutat. www.lapuppet.com és un web californià, amb abundant informació i documentació audiovisual, on es reivindica el titella contemporani en les seues variades formes. www.storybookpuppettheater.com és una pàgina de Nova Jersey dedicada als titelles principalment com a recurs per a contar històries. www.myriadofmarionettes.bravehost.com és un web de recursos, amb una gran quantitat

d'informació sobre titellaires i companyies als Estats Units i a la resta del món.

Quant a fundacions, cal destacar per la seua activitat reconeguda en tot el món la Jim Henson Foundation: www.hensonfoundation.org. La Universitat de Maryland té un lloc web on es poden veure els treballs de Henson, anomenat The Jim Henson works at the University of Maryland: www.lib.umd.edu/digital/henson.

Ben interessants són els webs dels centres i les biblioteques d'investigació d'algunes institucions dels Estats Units, com ara el del Detroit Institute of Arts, a l'estat de Michigan (www.dia.org), el de la Universitat de California, a Santa Barbara (www.ucsb.edu) o la George Mason University, a Fairfax (Virginia): www.gmu.edu. Pel que fa a espais expositius, trobem l'Aurora Valentinetti Puppet Museum, una secció de l'Evergreen Children's Theater (www.ectandpuppets.org); igualment, trobem altres diversos museus com ara el Petterson Museum of Intercultural Art (www.pilgrimplace.org/petterson_museum.php) a Claremont (California), l'interessantíssim Ballard Institute and Museum of Puppetry (www.bimp.uconn.edu) de la Universitat de Connecticut, el Charles H. MacNider Museum (www.macniderart.org) a Mason City (Iowa), el Children's Museum of Pittsburgh (www.pittsburghkids.org) a Pennnsylvania i l'International Puppetry Museum, a Pasadena (www.puppetrymuseum.org). De California és el web de l'artista grec Leonidas Kassapides (www.kassapides.com) especialitzat en teatre d'ombres i educació. El Bread and Puppet Museum, amb documentació abundant sobre la coneguda companyia nord-americana, es troba a Glover (Vermont): www.breadandpuppet.org.

www.thepuppetlounge.com és un atenda on-line de qualsevol tipus de titella. D'altra banda, relacionada amb els titelles en les teràpies als Estats Units trobem el web de Joanne Vizinni: www.puppettherapy.com.

A la ciutat canadenca de Vancouver trobem la Coad Canada Puppets (www.coadcanadapuppets.com); a Winnipeg, el Manitoba Puppet Theatre i el Manitoba Young People Theatre (www.mtyp.ca). Pel que fa a centres de documentació amb especial rellevància quant als titelles, trobem el de la Dalhousie University, d'Halifax (www.dal.ca), i el de la McGill University (www.mcgill.ca), a Montreal (que conté els fons bibliogràfics i documentals de l'especialista Rosalynde Osborne). Finalment, també a Montreal, el web dels titelles gegants de la companyia Théâtre sans Fil: www.theatresansfil.ca.

A Mèxic, cal destacar la pàgina del grup Acoyani (www.titeres.com.mx), que ha actuat en diverses ocasions al País Valencià. www.baulteatro.com és una pàgina mexicana dedicada al teatre, amb una abundant documentació referida als titelles i a la història d'aquest art a Mèxic. Quant a espais expositius, a més dels fons dels diversos museus d'antropologia, trobem una interessantíssima col·lecció de titelles al Museo Nacional del Títere d'Huamantla (www.erestlax.com/tlaxcala/museo-nacional-del-titere-rosete-aranda). Finalment, resulta interessantíssim el web del Museo Rafael Coronel, a Zacatecas (www.eduzac.org.mx/museo), que ofereix la possibilitat de realitzar-hi una visita virtual i interactiva.

www.manicomiodemunecos.com és el web d'una companyia de Colòmbia, i www.naku.com la de Naku, potser una de les més reeixides de Veneçuela. D'aquest mateix país és www.teatrinviajero.blogia.com, amb diverses notícies i recursos sobre els titelles. Un grup reeixit a Cuba és la companyia Teatro de las Estaciones (www.teatroestaciones.cubaescena.cult.cu) A aquest últim país cal destacar el Taller Internacional de Títeres de Matanzas, amb periodicitat anual: www.tallertiteres.cubaescena.cult.cu, que dirigeix René Fernández Santana, director de la companyia Papalote.

A l'Argentina trobem diversos espais expositius, com ara el Museo Argentino del Títere, de la Fundació Mané Bernardo-Sara Bianchi de Buenos

Aires: www.museoargdeltitere.com.ar. www.marionetas.com és el web del grup argentí Marionetas en la esquina, amb un atractiu format i informació diversa. Entre el gran nombre de pàgines de companyies argentines de titellaires que podem trobar, podem esmentar-ne algunes ben reeixides com ara www.pepitoaredes.com.ar, www.cincosesion.com.ar, www.analvarado.com, www.omaralvarez.com.ar, www.lacanelatiteres.com, www.elchonchon.com.ar, etc. La pàgina oficial dels titellaires argentins és www.asambleadetiteres.com.ar, i són també d'interés els webs de la Asociación Argentina de Teatristas Independientes para Niños y Adolescentes (www.atina.org.ar) i del Club del Títere Javier Villafañe (www.clubdeltitere.org). Una font de documentació interessant és la Biblioteca Teatral Alberto Mediza (www.bibliotecateatral.org.ar), i www.hojacal.info és el web de *La hoja del titiritero*, el periòdic de la Comissió d'UNIMA per a Amèrica Llatina.

d. Oceania. La pàgina dels titellaires australians és www.puppetryaustralia.info; www.internationalpuppetcarnival.com.au és el web d'un dels festivals de titelles més reeixits del continent; www.dreampuppets.com és la pàgina d'una interessant companyia de titelles a Melbourne, ciutat on trobem també el Performing Arts Museum de Melbourne (www.theartscentre.com.au). www.puppetsinmelbourne.com.au és el web de Naomi Guss, una dissenyadora i constructora de titelles. www.puppetrynews.com i www.puppetryfilms.com són dos llocs ben complets amb notícies relacionades amb els titelles a Austràlia i a tot el món, i sobre els titelles i el cinema respectivament. www.terrapin.org.au és un grup de titelles de l'estat australià de Tasmània, vinculat a un festival de renom a tot el continent: www.terrapin.org.au/summit. El web d'UNIMA Austràlia és: www.unima.org.au.

A Nova Zelanda tenim el Museum of Puppets, a la ciutat d'Auckland (www.aucklandmuseum.com). www.pinz.org.nz és el web dels titellaires neozelandesos.

e. Europa. Quant a titelles tradicionals europeus www.gischa.de és una pàgina de titelles tradicionals alemanys, i també www.hohnsteiner-werkstatt.com; Igualment a Alemanya trobem el Museu de Titelles (Puppentheatermuseum) de Kaufbeuren (www.puppenspielverein.de), l'Ausburger Puppenmuseum (www.diekiste.net) a la ciutat d'Augsburg, el Mobiles Puppentheater Museum Berlin (www.puppen-theater-museum.de), el Puppen und Spielzeugmuseum (www.spielzeugmuseum.rothenburg.de) a Rothemburg, la col·lecció de titelles del Münchner Stadtmuseum (www.stadtmuseum-online.de) a Munic, i el Puppentheatersammlung (www.skd.museum/en/museums-institutions/jaegerhof/index.html) a Dresden. El teatre d'ombres alemany té el seu web a l'International Shadow Theater Center (www.schattentheater.de). www.dfp.fidena.de és el web del Deutsches Forum für Figurentheater und Puppenspielkunst. www.papiertheater.eu presenta diversa informació sobre exposicions, companyies i festivals; www.puppenspiel-portal.eu presenta informació i documentació diversa sobre esdeveniments, companyies i produccions; www.puppenspiel-online.de és una revista on-line sobre titelles i teatre objectual.

A Göttingen trobem el Verband Deutsche Puppentheater (www.vdp-ev.de), És així mateix interessant el Faust-Museum und Faust-Archiv (www.knittlingen.de/2326_DEU_WWW.php), i el Deutsches Forum für Figurentheater un Puppenspielkunst (www.dfp.fidena.de). L'Akademie der Künste (www.adk.de), a Berlín, i el Museum für Figurentheater Lübeck (www.de.tfm-luebeck.com) ofereixen interessants col·leccions de titelles de mà. El portal Puppenspiel presenta abundant informació sobre espectacles de titelles a Alemanya i a la resta d'Europa: (www.puppenspiel-portal.eu), i www.unima.de és la pàgina d'UNIMA Alemanya. En relació als titelles d'ús terapèutic, trobem el Deutsche Gesellschaft für Therapeutisches: www.dgtp.de i el Frankfurter Institut für Gestaltung und Kommunikation: www.puppenspiel-therapie.de.

A Àustria tenim el Puppentheater-Museum de Mistelbach (www.sibmas.org/idpac/europe/atm002.html#1) i l'Archiv und Museum der Stadt Wels (www.wels.gv.at). El web del Marionettentheater (al Palau Imperial de Söhnbrun, Viena) és www.marionettentheater.at. Trobem informació sobre el Teatre de Marionetes de Salzburg en www.mozartfestival.at/en-salzburg-marionette_museum.htm.

Bèlgica ofereix diversos espais expositius relacionats amb els titelles, com ara el Volkskundemuseum d'Antwerp (www.antwerpen.be), l'Europees Figurentheater de Gent (www.eftc.be), la Centrale voor Poppenspel (www.mechelen.be), i el Speelgoedmuseum (www.speelgoedmuseum.be), els últims dos a la ciutat de Mechelen. Trobem així mateix titelles al Théâtre de Toone, Brussel·les (www.toone.be), al Centre de la Marionette de la Communauté Française de Belgique, amb seu a la ciutat de Tournai, www.maisondelamarionnette.be) i també a l'interessant Musée de Tchantches (www.tchantches.be). La secció francòfona del centre belga de la UNIMA (www.unima.be) es troba a la ciutat de Namur. Finalment, també belga és la pàgina del centre d'aprenentate i documentació Het Firmament, de Mechelen (www.hetfirmament.be).

www.unima.nu és el web d'UNIMA Escandinàvia, i ens aporta una gran quantitat de documentació sobre companyies i titellaires de Dinamarca, Islàndia, Noruega i Suècia, i diversos enllaços a les pàgines respectives. A Dinamarca trobem una interessant pàgina en relació a l'anomenat model del teatre danés: www.dansk-modelteater.dk A la ciutat sueca de Gotemburg tenim una interessant biblioteca i centre de documentació sobre teatre, amb abundant informació sobre titelles: Dockteaterbiblioteket i Göteborg (www.frolunda-kulturhus.goteborg.se), i també és interessant el web del Dansmuseet d'Estocolm (www.dansmuseet.nu). Quant a museus íntegrament de titelles, cal esmentar el Marionettmuseet, també a Estocolm (www.marionettmuseet.se). Igualment a Suècia tenim un interessant web de documentació

i notícies, www.dockteatercentrum.com, que depén d'UNIMA-Suècia: www.unima.se.

A França trobem una gran quantitat d'institucions formatives i museístiques relacionades amb els titelles, sobretot en museus etnològics regionals i locals (com ara el Musée de la Poupée et des Jouets Ancien, a Nantes, i el de Wambrechies: www.musee-du-jouet-ancien.com, o el Musée de l'Ardenne, a Charleville-Mezières: www.charleville-mezieres.fr); entre els espais expositius més reeixits tenim el Musée de la Poupée, a París (www.museedelapoupeeparis.com) i el Musée national des arts et traditions populaires (ATP), també a París (www.musee-atp.fr). El web de l'Association Nationale des théâtres de Marionnettes et des Arts Associés és www.themaa.com. És indefugible el Musée International de Marionnettes (www.amisdeguignol.free.fr/texte/guignol.htm#MuseeGadagne), i el Musée des marionnettes du Monde (www.culture.lyon.fr/culture/sections/fr/entite?entiteId=364), tots dos a la ciutat de Lió; en aquesta mateixa ciutat tenim abundant informació sobre Guignol en la pàgina de la Société des Amis de Lyon et de Guignol: www.amisdeguignol.free.fr.

. Finalment, resulta interessant el web del Musée Itinerant des Marionnettes du Monde (www.marionnettes-du-monde.com), i la pàgina del titellaire Joel Guichard: www.marionnettes-expo.com. www.afca.asso.fr és la pàgina de l'associació de cinema i animació, i un altre web interessant, relacionat amb les ombres orientals, és www.ombre.chinoise.free.fr.

Quant a institucions formatives i d'investigació és necessària la referència a l'École Nationale Supérieure des Arts de la Marionnette, la Biblioteca i a l'imprescindible centre de documentació de l'Institut International de la Marionnette (www.marionnette.com); igualment, trobem el Centre de Documentation du Théâtre de la marionnette, a París: www.theatredelamarionnette.com, i el Centre National du Théâtre (www.cnt.asso.fr) Pel que fa a titelles i teràpia: www.marionnet_tetherapie.free.fr.

Algunes companyies franceses ben interessants són la Compagnie Théâtre du Mouvement, a París (www.theatredumouvement.com) i la Compagnie Hubert Japelle/Théâtre de l'Usine, a Cergy Pontoise (www.theatredelusine.net). Igualment cal fer esment del Théâtre de marionnettes chés cabotans d'Amiens (www.ches-cabotans-damiens.com). www.marionnette-en-isere.org presenta informació diversa sobre companyies i festivals. www.marionnette.biz ofereix informació diversa sobre companyies i actuacions a tot França, i documentació gràfica. Finalment, és interessant el web de la companyia Marionetas en libertad (www.marionnettes.pages_perso-orange.fr/01/accueil.esp.html), d'origen argentí i afincada a França, i especialitzada en titelles de reduïdíssimes dimensions, com ara els que presenten en l'espectacle *El gran circo de Liliput*. El web dels titellaires de la regió Midi-Pirenées és www.annumarionnette.com, i la d'UNIMA França www.unima.fr.

A Holanda, www.poppenspelmuseum.nl ofereix una pàgina animada (amb so en els respectius idiomes) sobre els personatges de la tradició anglesa, francesa, holandesa i alemanya, i amb una bona biblioteca; així mateix, són centres d'interés el Museum voor Poppenspelcollecties voorhen Poppenspelcentrum de Dordecht (www.sibmas.org/idpac/europe/nlr001.html#3), el Poppenstheatermuseum (www.poppentheatermuseum.nl) i, a la ciutat d'Oosterhout, l'Speelgoedmuseum (www.speelgoedmuseum.nl); El web de Heleen Van Rossum, especialitzada en teatre d'ombres, presenta abundant informació sobre aquest tipus de teatre i el seu ús escolar: www.hvanrossum.com, i una altra pàgina també de teatre d'ombres és www.schimmenspel.nl. Una companyia holandesa de titelles infantils és Poppentheater Cassiopeia (www.poppentheatercassiopeia.nl). La pàgina informativa d'UNIMA als Països Baixos és www.poppenspelers.nl.

A la ciutat italiana de Cervia, que anualment ofereix un famós festival internacional de titelles, trobem el Centro Teatro di Figura i el Museo

dei Burattini e delle Figure: www.arrivanodalmare.it, amb una completa oferta expositiva, de documentació i de formació, a més de l'organització anual de l'esmentat festival. www.associazionesarina.it és el web de l'associació d'amics dels titelles Pepino Sarina, i www.fondazioneravasio.com la del la Fundació Benedetto Ravasio, amb molta informació relacionada amb el món del titella. www.pupisiciliani.com és la pàgina dels titelles tradicionals de Sicília, nomenats patrimoni oral i intangible de la humanitat el 2001 per la UNESCO. Aquesta web ha estat creada per la companyia de Fratelli Pasqualino; El nom d'aquest famós titellaire porta també el Museu Internacional de Titelles de Palerm, www.museomarionettepalermo.it, on trobem mostres dels titelles tradicionals sicilians, diverses col·leccions de titelles de la resta del món, i documentació sobre el Festival de Morgana, una mostra centrada en les òperes per a titelles. També a Sicília tenim el web de la companyia Opera dei Pupi Turi Grasso, que compta amb un espai expositiu propi: (www.operadeipupi.com). Igualment trobem un espai expositiu al Museo Virtuale del Burattino e della Marionetta (www.buma.it), al Museo del Burattino di Budrio (www.teatrinodelles.com), i al web de la col·lecció de Maria Signorelli (www.collezione mariasignorelli.it). Un altre centre expositiu internacional dedicat íntegrament als titelles, amb seu a Torí, és el Museo delle Marionette (www.museomarionettelupi.com), i el Museo Giordano Ferrari a Parma (www.castellodeiburattini.it). També del Piemont és l'Istituto per i Beni Marionettistici e il Teatro Popolare: www.istitutoteatropopolare.com, i d'Agrigento és l'Istituto Ricerche Studi Arte Popolare (www.irsap-agrigentum.it); Un altre centre d'exposició, documentació i biblioteca teatral és el Bucardo (www.burcardo.org). Quant a centres de formació i investigació relacionats amb els titelles cal ressaltar, entre d'altres, el Centro Teatrale Corniani de Màntua (www.cornianiteatro.it). www.marionettes.ilcannocchiale.it és un periòdic d'informació sobre titelles i ombres.

Les nombrosíssimes companyies italianes de titelles ofereixen les seues produccions en les pàgines: www.compagniadeglisbuffi.it,

www.terzostudio.it, www.ctagorizia.it, www.titeri.it, www.pupidistac.it,
www.teatropirata.com, www.melarancio.com, www.tpo.it, [www.teatro
mbria.it](http://www.teatro
mbria.it), www.marionettegrilli.com, www.casadipulcinella.it, www.ruinart.it
www.teatrogiocovita.it, www.teatrouovo.it, www.teatrodeldrago.it, [www.pa
olopapparotto.it](http://www.pa
olopapparotto.it), www.compagniawbroggini.it, www.cornianiteatro.it,
www.burattini.va.it, www.figlidartecuticchio.com, [www.dramaticovege
tale.com](http://www.dramaticovege
tale.com), www.lavocedellecose.it i www.controluce.org, entre d'altres. El
web d'UNIMA Itàlia és www.unimaitalia.net.

Els webs italians relacionats amb els titelles i la teràpia són també abundants; els més reeixits potser són: www.burattiniesalute.it,
www.giocamico.it, i www.lemaniparlanti.it.

Quant als titelles portuguesos, trobem dues bones referències a www.marionetasdoporto.pt i www.marionetasdelisboa.pt. Un bloc portugués que també ens aporta una gran quantitat d'informació i de referències sobre titelles és: http://marionetasnorte.blogspot.com/2006_02_26marionetasnortearchive.html. Una pàgina portuguesa interessant és: www.grandepequeno.com, i també el bloc Marionetas Portugal (www.marionetasportugal.blogspot.com). Finalment, és imprescindible el web del Museu da Marioneta de Lisboa (www.museudamarioneta.pt), amb diverses col·leccions, serveis documentals i educatius, etc. El web d'UNIMA Portugal és: www.unimaportugal.com.

Pel que fa als titelles del Regne Unit, trobem abundant informació sobre els tradicionals personatges anglesos Punch & Judy en els webs www.punchandjudy.org i www.punchandjudy.com, respectivament. La primera conté documentació sobre la història d'aquest teatre popular anglès, i la segona ofereix abundant material gràfic i enllaços a altres webs interessants de titelles populars. www.punchandjudyworld.org és un web pensat per a difondre el teatre de titelles tradicional anglès i els seus protagonistes arreu del món. D'altra banda, www.marionet.demon.co.uk i www.marionette.com són dues pàgines angleses de titelles, especialitzades

en les obres de Shakespeare, i també www.sagecraft.com/puppetry, que conté un bon aparell documental i informatiu sobre els titelles. Una pàgina completíssima sobre titellaires al Regne Unit és www.puppeteersuk.com. www.puppets.uk.com és el web de la companyia The Harlequin Puppet Theatre, el primer teatre permanent de titelles d'Anglaterra, i relacionat amb aquesta companyia, i amb els titelles televisius anglesos, trobem www.iandenny.co.uk, amb el llegat dels famosos Glen Holden i Ian Denny. Altres pàgines del Regne Unit: www.puppets2000.com, que ofereix vídeos d'actuacions, documentació variada i tècniques per a construir titelles, www.puppetproductions.com, on fins i tot es poden comprar diversos tipus de titelles, www.worldofpuppets.co.uk, amb diversos serveis i www.puppetville.com, una completa tenda on-line.. Sobre diverses tècniques constructives amb paper, hi ha recursos al web www.papiermache.co.uk.

Pel que fa a institucions formatives i museus, el Regne Unit ens ofereix múltiples possibilitats: el Bethnal Green Museum of Childhood (www.vam.ac.uk/moc), vinculat al Victoria & Albert Museum, i la secció teatral d'aquest mateix museu (www.vam.ac.uk/collections/theatre_performance), el Polka Childre'ns Theatre (www.polka-theatre.com), especialitzat en educació teatral, i l'imprescindible Puppet Centre Trust (www.puppetcentre.org.uk), a Londres. Un espai expositiu especialment interessant des del punt de vista educatiu és el Cabaret Mechanical Theatre (www.cabaret.co.uk), que ofereix la possibilitat de realitzar-hi una visita virtual. The World Through Wooden Eyes és un altre web amb moltes possibilitats educatives, que conté la col·lecció de John M. Blundall: www.theworldthroughwoodeneyes.co.uk. www.puppetguild.org.uk és una pràctica guia d'actuacions, exposicions i altres events arreu del regne Unit. Resulten també interessant webs com ara www.toytheatre.net i la de Pelham Puppets Online (www.ppo.co.uk). www.toytheatre.info, del Toy/Model Theatre, presenta diverses informacions i recursos. La pàgina del titellaire David Leech (www.traditionalpuppets.co.uk) ofereix recursos en relació als titelles tradicionals anglesos. Al País de Gal·les tenim el Wales

Puppet Forum (www.pyped.co.uk), i a Escòcia el Mask and Puppet Centre: www.scottishmaskandpuppetcentre.co.uk.

Rússia ofereix diverses institucions relacionades amb els titelles, com ara el Gosudarstvennogo centralnogo teatra kukol pod rukovodstvom narodnogo artista S.V. Obrazcova, a Moscou, que conté un museu i un centre de documentació al voltant de la figura de Sergei Obratzov (www.puppet.ru), i el Muzej Teatralnoj Kukly A.A. Veselova. a la ciutat de Voronez (www.museum.ru/M2859). Informació sobre Petrushka, el protagonista del teatre tradicional de titelles rus, la tenim al nostre abast en (www.russia-ic.com/culture_art/traditions/628).

A Suïssa trobem dos centres museístics relacionats directament amb els titelles: el www.puppen-spielzeug-museum.ch (a Solothurn) i el Musée Suisse de la Marionette-Schweizer Figurantheatermuseum (www.marionette.ch), a Friburg. Quant a titelles terapèutics, resulta ben interessant el web www.innerefiguren.ch, dedicat al treball amb titelles per tal de prevenir l'estrés i l'esgotament en adults; també està relacionada amb l'ús terapèutic del titella el www.zusle.ch, i www.puppen-therapie.ch, entre d'altres.

www.puppetsinprague.kidpraha.cz ofereix cursos de formació amb mestres titellaires txecs, i diversa informació sobre actuacions i festivals; i www.czechmarionettes.com és un web de construcció de titelles per a professionals. Igualment de la República Txeca és la pàgina www.divadlo-radost.cz, i l'interessantíssim International Institute of Marionette Art (www.puppetart.com), a Praga, que ofereix formació, una interessant col·lecció museística i un festival de titelles, entre d'altres accions i serveis. La pàgina web dels famosos personatges Spjbel i Hurvinek és www.hurvinkuv.pinknet.cz. Quant a espais expositius, trobem titelles al Moravské zemské muzeum, a la ciutat de Brno (www.mzm.cz), i és específicament de titelles el Muzeum loutkářských kultur (www.puppets.cz), a Chrudim. www.loutkarna.cz ofereix diversos serveis en relació als titelles. La companyia dels germans Forman ens ofereix informació d'interés en

www.formanstheatre.cz. Finalment, la xarxa de titellaires txecs té el seu web a: www.loutkari.cz, i el web dels titellaires professionals és www.profiloutkari.org.

Turquia ens presenta la tradició del *Karagöz*, pont d'unió entre les tradicions europees i asiàtiques en www.karagoz.net i en www.turkishculture.org. una interessant col·lecció d'ombres turques la podem trobar al Hamburgisches Museum für Völkerkunde, a Hamburg (www.voelkerkundemuseum.com). Titelles i documentació en relació a la tradició turca i de països de l'Orient Mitjà i d'Àfrica els trobem així mateix a l'Institut du Monde Arabe, a París (www.imarabe.org).

Finalment, hi ha altres estats que ofereixen adreces web d'interès : a la ciutat eslovaca de Modry Kamen, hi ha una interessant exposició de titelles centreuropeus al Múzeum bábkarských kultúr a hraciek Hrad Modry Kamen (www.muzeum.sk/?obj=muzeum&ix=mbk_snm). A Eslovènia tenim el web de la Lutkovno gledalisce Ljubljana, Teatre de Titelles de Ljubljana (www.lgl.si). La pàgina dels titellaires de Maribor, i del festival de titelles de la mateixa ciutat és www.lg-mb.si. www.marionette.gr és un web d'una companyia de titelles tradicionals grecs; i la del Spathareion Museum of Shadow Theatre a la ciutat de Maroussi és: www.karagiozismuseum.gr. El web de l'associació de titellaires hongaresos és: www.babmuveszekszovetsege.hu. Irlanda ens ofereix el web del Lambert Puppet Theatre (www.lambertpuppettheatre.ie), una companyia d'artistes constructors i manipuladors de titelles amb un gran prestigi al país. El Latvijas Lellu Teatris, a Riga, és un bon referent quant al teatre de titelles a Letònia i en general als països bàltics: www.puppet.lv. www.kaunoleles.lt és el web del teatre estatal de titelles de Kaunas, a Lituània, que celebra un festival reeixit a tota l'àrea. Per la seua banda, a Lichtenstein trobem informació d'interès al Spielzeugmuseum: www.spielzeugmuseum-lichtenstein.de.

B. Institucions. Formació i investigació. Portals d'associacions

Probablement la pàgina internacional més completa sobre titelles la trobem a www.marionette.com, web oficial de l'Institut Internacional de la Marioneta, a Charleville-Mézières (França) i del Festival Mundial de Teatres de Marionetes www.festival-marionette.com. Inclouen informació sobre una gran quantitat de companyies que participen en el Festival, i també sobre diversos aspectes relacionats amb l'Institut i amb el món dels titelles: notícies, edicions, investigació, activitats pedagògiques, trobades, actuacions, etc. Un aspecte que cal destacar en les activitats d'aquesta institució és la gran quantitat de cursos per als professionals, relacionats amb el reciclatge i amb l'aprenentatge de diverses tècniques artístiques. D'altra banda, són importants també les activitats investigadores, i els treballs de recerca que l'Institut publica i les revistes que edita al llarg de l'any.

El Centre for Professional Puppetry ofereix documentació i informació diversa: www.propuppet.weebly.com. La pàgina del Center for Puppetry Arts és www.puppet.org, amb enllaços a altres llocs i documentació diversa. Quant als titelles i el món de l'educació en diversos vessants, és un web de referència www.puppetsforeducation.co.uk. www.elia-artschools.org és el web de l'European League of Institutes of the Arts, www.enicpa.net el de l'European Network of Information Centres for the Performing Arts, www.globaltheatrenetwork.org és el web de la xarxa professional de persones implicades en el teatre, i www.interact-net.net una altra xarxa teatral: totes quatre ofereixen una gran quantitat d'informació i documentació teatral i concretament sobre els titelles. www.iti-worldwide.org és el web de l'International Theatre Institute, associat a la UNESCO. www.aitaiata.org és el web de l'Associació Internacional de Teatre Amateur. www.artslynx.org presenta una gran quantitat de recursos i enllaços a altres webs relacionades amb les arts escèniques.

Una relació completíssima de companyies, activitats diverses i personatges relacionats amb les arts escèniques en general ens la ofereix

www.sibmas.org, estructurada per països i amb molta informació de fàcil accés: es tracta de la pàgina web de la International Association of Libraries and Museum of the Performing Arts, una eina ben útil a l'hora de trobar informació referent als titelles de qualsevol país o regió del món. www.sagecraft.com/puppetry és un inventari fonamental i molt útil de recursos, companyies, festivals, sales i personatges organitzat per temes i països. www.puppetbuzz.com és un web de notícies sobre el món del titella arreu del món, i www.puppetsandstuff.com és una comunitat de titellaires que pretén establir relacions entre si i amb el públic aprofitant Internet. www.puppetmuseum.com és un web d'enllaços a altres índrets d'interés relacionats amb els titelles a més de 50 països del món.

Pel que fa a associacions internacionals, cal destacar el web de la Unió Mundial de la Marioneta (UNIMA), www.unima.org, i amb enllaços als diversos centres nacionals, a més d'una exhaustiva informació sobre museus, festivals, congressos i altres actes a tot el món relacionats amb els titelles. La pàgina d'UNIMA Espanya és www.unima.es; ofereix enllaços a grups, activitats (com ara l'escola d'estiu de la UNIMA), congressos, i la possibilitat de descarregar textos per a titelles, a més d'altres serveis. UNIMA dels Estats Units (www.unima-usa.org/scholarships/schools.html), ofereix un llistat bastant complet, per països, de centres d'arreu del món on es pot rebre formació sobre aspectes relacionats amb el titella; www.takey.com ofereix, a més de diversa documentació, una completa guia de companyies i titellaires de tot el món.

El web www.titerenet.com presenta una abundant informació sobre titelles d'Espanya i d'Amèrica Llatina, a més d'enllaços a altres llocs d'interés i material gràfic de titelles tradicionals i de formes contemporànies. Conté una base de dades bastant completa sobre companyies, i està adreçat a públic en general, pares, mares i programadors. Un web ben que paga la pena conèixer -tot i no ser únicament de titelles sinó de teatre infantil- és <http://www.teatroinfantil.tuportal.com>, amb una gran varietat d'idees i

recursos intresessants per al teatre escolar. www.maskmakersweb.org ofereix abundant informació per a la construcció de màscares, i www.puppetresources.com és un web que presenta de manera gratuïta una gran quantitat de textos per a ser representats amb titelles. Una de les pàgines de formació per a titellaires més interessants de l'estat espanyol és www.titerearte.es. Finalment, www.jouscout.com/taller8.htm és un taller de construcció de titelles elaborat pel Moviment Escolta. Altres diverses webs educatives ofereixen materials per a treballar els titelles, com ara www.guiainfantil.com, www.educar.org, www.profes.net, www.educar.org, www.educacion_infantil.com, www.primeraescola.com, o les completíssimes xarxes educatives de la Generalitat de Catalunya: www.edu365.cat i www.xtec.cat. www.conocimientoysistemas.wordpress.com presenta algunes experiències amb material audiovisual sobre la incorporació dels titelles a l'escola i quadres conceptuals ben interessants. Amb tot i amb això, les possibilitats quant a la informació sobre construcció i ús dels titelles escolars en Internet són immenses.

L'antropòleg polonès i especialista en titelles Henryk Hurkowski presenta una pàgina web amb diversos textos d'investigació i assaig sobre els titelles, a més d'altra documentació. www.henrykjurkowski.pl; d'altra banda, el web de l'especialista Michael Meschke és www.michaelmeschke.com.

Finalment, cal esmentar pel seu potencial didàctic, el canal de titelles de *youtube*: www.youtube.com/user/puppettube, en el qual trobarem una gran quantitat d'exemples de titelles tant des del punt de vista de les diverses tradicions com de produccions actuals i arriscades d'un gran nombre de companyies d'arreu del món. Aquesta eina audiovisual, juntament amb diverses eines semblants que ofereixen els webs dels diversos centres expositius, de formació i de documentació, constitueix un interessant recurs que cal tenir en compte a l'hora de fer servir els titelles a l'escola.

C. Festivals, companyies i altres llocs web d'interés

Hi ha un gran nombre de festivals a Espanya i a altres indrets específicament de titelles, o en els quals el titella té un gran protagonisme (per exemple, la Fira de Teatre de Tàrrrega, un certamen teatral amb un alt percentatge d'espectacles de titelles en la seua programació: www.firatarrega.com; la Feria Europea de Teatro de Niños, a Gijón: www.gijon.es/feten; la Feria de Teatro en el Sur: www.feriadepalma.es; la Feria de Teatro en Aragón: www.feriadeteatroydanza.com; o, al País Valencià, la Mostra de Teatre d'Alcoi: www.mostrateatre.com). Quant a festivals de titelles a Espanya, tenim, entre d'altres:

- www.alicante-ayto.es/valenciano/cultura/festivales-titeres.html és el web del Festitíteres, el festival de titelles d'Alacant.
- www.ajualbaida/mita/mita.org és la pàgina del Museu de Titelles d'Albaida, amb enllaç a la Mostra Internacional de Titelles a la Vall d'Albaida.
- www.festitellaalberic.org, és la pàgina del Festivall de Titelles de La Ribera, que se celebra anualment a Alberic.
- Festival Internacional de Teatro de Títeres de Alcázar de San Juan: www.festivaldealcazar.com
- www.diba.es/festivaltitellesbcn La pàgina de la Diputació de Barcelona allotja informació del Festival Internacional de Teatre Visual i de Titelles, un referent internacional pel seu avantguardisme i multidisciplinarietat.

- La pàgina del Centro de Documentación de las Artes de los Títeres de Bilbao, www.pantzerki.com, ens ofereix també informació sobre el Festival Internacional de Títeres de Bilbao.
- Festival Internacional de Teatro con Objetos, Títeres y Visual de Granada: www.teatroalhambra.com
- www.titelleslleida.com presenta, a més d'altres informacions, diversa documentació sobre la Fira de Teatre de Titelles de Lleida.
- Trobem informació sobre el Festival Internacional de Teresetes de Mallorca en la pàgina web següent: <http://www.elasticnou.com/festivalteresetesmallorca>
- www.titeremurcia.com és la pàgina del Festival Internacional de Títeres de la regió de Murcia.
- El Festival Internacional de Títeres de Redondela presenta informació dels espectacles i altres temes d'interés en la pàgina web www.festivaltiteresredondela.com
- www.titirimundi.com ens ofereix informació sobre el festival del mateix nom, un dels més coneguts de l'Estat, que se celebra anualment a Segòvia.
- www.cittolosa.com/es/marionetas/index.htm és el web del Festival de Titelles de Tolosa.

Pel que es refereix a webs de companyies espanyoles i altres llocs web relacionats amb els titelles, cal destacar www.guiadelartista.com/titelles_cat.html, que ens presenta un exhaustiu directori de titellaires. D'altra banda, www.titerenet.com és un web amb diversos

recursos i enllaços relacionats amb els titelles. www.terra.es/personal/titella és el web de Can Titella, del Col·lectiu Darbuca (en castellà, català i anglès); es tracta d'un directori de llocs webs i recursos, amb intenció educativa i de divulgació dels titelles, des d'una perspectiva multicultural. www.marimbamarionetas.com és el web d'una companyia madrilenya de titelles, la qual ofereix informació dels espectacles i quaderns pedagògics. També de Madrid és Sol y Tierra: www.solytierra.com, i la companyia Román y Cia., www.romanycia.com, responsables entre altres produccions dels titelles del programa televisiu infantil *Los Lunnis*.

Quant als titellaires de Catalunya, trobem un grapat de companyies en la Xarxa. Així, per exemple, www.titellesbabi.com, www.pengimpenjam.com, www.binixiflat.com, www.estaquirot.com, www.xipxap.com, www.teiamoner.com, www.sac-espectacles.com, www.marionetarium.com (el web de la companyia Herta Frankel), www.lapantomima.com, www.elsidral.com, www.pamipipa.com, www.tururut.com, i www.rocamorateatre.com, entre d'altres.

Pel que fa a Andalusia, alguns webs de companyies de titelles són www.elespejonegro.com (especialitzat en teatre per a adults), www.titeresatiza.com, entre d'altres. La companyia A la Sombrita està especialitzada en teatre d'ombres: www.alasombrita.com. La Casa-Museu de Federico García Lorca a Fuentevaqueros (Granada) ens ofereix documentació i objectes relacionats amb el poeta i dramaturg: www.museogarcialorca.org.

www.gusmarionetas.com és el web de Gus, una companyia de Navarra. Los títeres de María Parrato, www.mariaparrato.com, és una companyia de Segovia, amb un bon nombre de premis en el seu currículum, i també de Segovia és la companyia Pícara Locuela: el seu web www.picaralocuela.com presenta diversos espais dedicats a la formació i a la investigació sobre el titella. A Castella-La Manxa trobem un web ben interessant: www.lamaquinareal.com, de la companyia La Máquina Real,

especialitzada en el teatre de titelles castellà dels segles XVII i XVIII. www.titeresfalcatrua.com és una companyia de titelles de Galícia. També gallega és la Companyia Trompicallo: www.trompicallo.com.

Resulta ben interessant el web de Lucía Contreras, i la seua col·lecció Teatros de Papel: www.teatritos.com. El web Títeres en Femenino (www.titeresenfemenino.com) forma part d'un important projecte del Centro de Títeres de Bilbao per a estudiar les relacions entre dona i titella, conèixer millor les titellaires i altres dones implicades en el món dels titelles i promocionar el vessant femení d'aquesta art vinculada tradicionalment a l'home. El Museo del Niño d'Albacete (www.museodelnino.es) ofereix col·leccions diverses de temes relacionats amb l'escola i els infants. Hi destaquen diversos tipus de titelles. Una pàgina de Mallorca ofereix textos, sistemes de manipulació i altres aspectes relacionats amb els titelles: www.mallorcaweb.com/magteatre/teatre/titelles.html. El teatre tradicional de titelles mallorquí, les *Teresetes*, és a www.a-palma.es; www.lachacona.com és un web que ens presenta el cantant Ismael; es tracta d'una mena de museu etnogràfic, amb una bona col·lecció de titelles tradicionals de diversos indrets, a més d'altres materials folklòrics. El web dels constructors i animadors de titelles germans Reyes, responsables de personatges ben coneguts de la televisió a Espanya com ara *Espinete* o *Los Electroduendes*, és www.terra.es/personal2/urpiano.

D. Referències bibliogràfiques

- Mayans, J. (2007). "Infants a la xarxa: radi digital?" [en línia] <http://www.cibersociedad.net> (consulta: 28 de gener de 2011).
- Oltra, M. (2007). "Titelles i Internet", *Edetania. Estudios y propuestas socio-educativas*. N. 34, València (pp. 153-165).
- Prensky, M. (2001). "Digital natives, digital immigrants". [en línia] <http://www.marcprensky.com> (consulta: 10 de desembre de 2010).

Tomalin, J. (2005). "Puppets in cyberspace: the use of technology in the performing arts and education", Bernier, M.; O'Hare, J., *Puppetry in education and therapy*. Bloomington: Authorhouse. pp. 99-106.

¹ Aquest article s'emmarca en el projecte de I+D "Educación literaria e interculturalidad" (EDU2008-01782/EDUC) finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació del Govern d'Espanya.

² Malgrat les crítiques que ha suscitat aquest concepte (Mayans, 2007), considerem que és útil per a explicar les diferències generacionals quant a l'ús i a la consideració de les ferramentes TIC; tot i això, tal com indica Mayans, és també interessant no oblidar que l'immigrant digital pot aportar la necessària mirada analògica i distanciada que ajude a la comprensió global de la realitat. En aquest sentit, també el titella està en disposició de representar aquesta necessària perspectiva analògica en un món cada vegada més digital.